

Z HISTORII BUDOWY KOŚCIOŁA W MAŁKINI¹

Artykuł powstał na podstawie notatek sporządzonych przez Aleksandra Szablaka (syna Ignacego), telegrafisty na stacji kolejowej w Małkini, inicjatora i Przewodniczącego Komitetu Budowy Kościoła w Małkini. W swoich notatkach zapisał on kopie dokumentów (w języku polskim, rosyjskim i po łacinie) kierowanych do władz państwowych (rosyjskich) oraz duchownych (biskupstwa płockiego), a także protokoły zebrań mieszkańców Małkini Górnej i Dolnej, w których odnotowane zostały nazwiska osób zaangażowanych w budowę kościoła. Notatki rozpoczynają się 30 listopada 1901 roku, a kończą 3 marca 1916 roku z przerwą między 12 grudnia 1907 a 3 marca 1916 roku. Zeszyt, w którym dokumentował etapy budowy kościoła jest w posiadaniu córki Aleksandra Szablaka – pani Elżbiety Fedoruk.

Wieś Małkinia należała do parafii Brok. Nie jest to blisko, bowiem od centrum Małkini do kościoła w Broku jest ok. 13 km (warto zauważyć, że należąca do parafii brokowskiej wieś Nagoszewka jest oddalona o ok. 18 km). Właśnie odległość była motywem dla mieszkańców Małkini Górnej i Dolnej, aby rozpocząć starania o budowę kościoła. Nie było to łatwe, bowiem władze carskie w XIX wieku niechętnie zezwalały na budowę kościołów katolickich w Królestwie Polskim, aczkolwiek zbudowano wówczas murowany kościół w niedalekiej Jasienicy (1873-1880) oraz kościół pod wezwaniem Najświętszej Maryi Panny w Ostrowi (1885-1893). Sytuacja zaczęła się zmieniać w pierwszej dekadzie XX wieku, po wydaniu 17/30 kwietnia 1905 roku przez cara Mikołaja II tzw. *Ukazu tolerancyjnego* [Ukaz najwyższy do Senatu rządzącego o utrwaleniu zasad tolerancji religijnej] dotyczącego spraw wyznaniowych w Rosji. W Królestwie Polskim był on ważny przede wszystkim dla unitów, którzy mogli zrezygnować z prawosławia i przejść do kościoła katolickiego. Dotyczyło to szczególnie diecezji lubelskiej i podlaskiej².

Punkt 13 powyższego *Ukazu* odnosił się do budownictwa sakralnego. Zapisano w nim: „Ustalić jako prawo ogólne, że dla budowy, odnowienia lub reperacji kościołów i domów

¹ O budowie kościoła w Małkini zob. też: Krzysztof Ościłowski, *Tajny Szambelan Dworu Papieskiego - ksiądz Leon Gościcki, budowniczy kościoła małkińskiego, pierwszy proboszcz parafii Małkinia*, <https://madzelan.cba.pl>, Toż: „Rocznik Ostrowski” 2022 (8).

² Zob. ks. dr Karol Dębiński, *Ukaz tolerancyjny z dnia 30 kwietnia 1905 roku w diecezji lubelskiej. Wolność unitom porzucenia prawosławia*. Warszawa 1918. Dostępne: <http://bc.wbp.lublin.pl/dlibra/plain-content?id=3316>

modlitwy wszystkich wyznań chrześcijańskich potrzebne są: 1) zgoda wyższej władzy duchownej danego wyznania, 2) odpowiednie fundusze i 3) zachowanie wymagań technicznych ustawy budowlanej. Wyjątki z tej reguły ogólnej, o ile będą uznane za niezbędne dla miejscowości poszczególnych, mogą być ustanowione tylko w drodze ustawowej³.

Sprawę budownictwa sakralnego w Królestwie Polskim na terenie diecezji lubelskiej i podlaskiej analizowała Joanna Kumor-Mielnik, której wnioski można odnieść do sąsiedniej diecezji płockiej, a zwłaszcza jej wschodniej części, graniczącej przez Bug z diecezją podlaską. Wspomniana autorka przywołuje m.in. przepisy rosyjskie, których spełnienie było niezbędne do uzyskania zezwolenia na budowę kościołów w XIX i początku XX wieku:

[...] wszelkiego rodzaju utrudnienia, na jakie napotykali inicjatorzy oraz budowniczy nowych świątyń miały miejsce w całym XIX stuleciu. Sytuacja uległa zmianie po ukazie tolerancyjnym z 1905 r., kiedy to kary za wnoszenie budowli sakralnych wbrew stosownym przepisom prawnym stały się mniej dotkliwe oraz łatwiej można było uzyskać wszelkie zezwolenia. „*Ukaz tolerancyjny*” z 1905 r. obok tolerancji religijnej wprowadzał również nowe regulacje prawne w zakresie kościelnych inwestycji budowlanych, zgodnie z którymi decyzja o przeprowadzaniu remontów i zastępowaniu starych świątyń nowymi należała do władzy diecezjalnej, natomiast zezwoleń na wnoszenie kościołów w nowo erygowanych parafiach udzielało Ministerstwo Spraw Wewnętrznych [...]. Zgodnie z punktem 13 tego ukazu: do pozwolenia na budowę, odnowienie i restaurację kościołów i domów modlitwy wszystkich wyznań konieczna była: 1) zgoda władzy duchownej odpowiedniego obcego [nieprawosławnego] wyznania, 2) posiadanie w gotówce niezbędnych funduszy pieniężnych, a po trzecie przestrzeganie ustawy budowlanej. [...] Znaczący wzrost liczby ludności oraz utrudniona komunikacja między daną miejscowością a dotychczasowym kościołem parafialnym, były warunkami, które należało spełnić, aby ubiegać się o zgodę na wzniesienie nowej świątyni. Dodatkowo na obszarze parafii obsługiwanej przez jednego księdza powinno było znajdować się co najmniej sto domów zamieszkałych przez parafian⁴.

³ Ukaz opublikowano w wersji polskiej w czasopiśmie „Kraj” wydawanym w Petersburgu, 22 kwietnia (5 maja) 1905 r. w numerze 16. Pełny tekst ukazu zob. Zdzisław Kalinowski, file:///C:/Users/Ja/Downloads/ukaz_o_tolerancji_religijnej_cara_mikolaja_ii_z_17_30_kwietnia_1905_roku_w_zaborze_rosyjskim.pdf

⁴ Joanna Kumor-Mielnik, *Budownictwo kościołów parafialnych w diecezji lubelskiej i janowskiej (podlaskiej) w latach 1805-1918*, „*Wschodni Rocznik Humanistyczny*” 2014, T. 10, s. 302.

Niestety ułatwienia wprowadzone w 1905 roku, a spowodowane działaniami rewolucyjnymi w Rosji i na terenie Królestwa Polskiego, ponownie zostały ograniczone. 13 stycznia 1912 roku władze carskie wydały okólnik przywracający w zakresie budowy i remontów kościołów restrykcyjne rozporządzenia z 1863 roku⁵.

Problemem było zgromadzenie środków finansowych. Budowę świątyń w niektórych miejscowościach wspomagało ziemiaństwo. W ten sposób powstały w pierwszym dziesięcioleciu XX wieku, niedalekie od Małkini i Broku, kościoły w diecezji podlaskiej, w takich miejscowościach, jak Ceranów, Sterdyń, Stara Wieś, Sadowne (1906-1909), Miedzna, Grębków, Kamionna, Liw (1905-1909)⁶. Były to budowle zazwyczaj w stylu neogotyckim, murowane, kryte dachówką.

Niewątpliwie inicjatorzy budowy kościoła w Małkini mieli orientację w przepisach dotyczących budownictwa sakralnego w Królestwie Polskim. W niedalekiej Ostrowi zbudowano kościół. Można przypuszczać, że od początku XX wieku czyniono starania w Sadownem, skoro w 1906 roku rozpoczęto tam budowę kościoła, co prawda na miejsce starego, co było trochę inną sytuacją. W każdym razie w 1901 roku mieszkańcy Małkini Górnej i Dolnej podjęli starania o uzyskanie zezwolenia na budowę kościoła.

Jak podaje w swoim artykule Krzysztof Ościłowski, szczególnie aktywni byli kolejarze z małkińskiego węzła kolejowego. Podobne działania podejmowali też kolejarze z innych stacji na trasie kolei Warszawsko-Petersburskiej i mieszkańcy miejscowości w pobliżu kolei, m.in. w Tłuszczu, Łochowie, Szepietowie, Łapach. Jednak oprócz Łap, na budowę kościołów w tych miejscowościach władze nie zgadzały się. W Małkini doprowadzono do zbudowania kościoła, a stało się to dzięki uporowi mieszkańców, poparciu biskupa płockiego oraz talentom organizacyjnym ks. Leona Gościckiego. Inicjatywę podjął w 1901 roku Aleksander Szablak, formalnie powołany we wrześniu 1903 roku na Przewodniczącego Komitetu Budowy Kościoła, którego zabiegi doprowadziły przede wszystkim do uzyskania zezwolenia władz na budowę oraz zmobilizowania mieszkańców do przekazania placu pod budowę i nieodpłatnego przygotowania projektu przez warszawskiego architekta Karola Jankowskiego.

⁵ Tamże, s. 304.

⁶ Tamże.

Pierwsze pismo z 30 listopada 1901 roku jest prośbą mieszkańców Małkini Górnej i Dolnej, skierowaną do ówczesnego biskupa płockiego Jerzego Szembeka, uzasadniającą potrzebę zbudowania kościoła, określanego jako kościół filialny w Małkini, w parafii Brok.

*Do Jego Ekscelencji Biskupa Płockiego Księdza Jerzego Hrabiego Szembeka
Mieszkańcy wsi Małkiń Górna i Dolna, Powiatu Ostrowskiego, Guberni Łomżyńskiej
Parafii Brokowskiej*

Prośba

Ojcze Pasterzu dusz wiernych, racz wysłuchać prośby dzieci Twoich

Jako do Ojca, my dzieci udajemy się z pokorną prośbą do Ciebie Pasterzu nasz, błagając, aby Wielebne i miłosierne serce Twe – wysłuchało ją.

My wierni w Chrystusie mamy nieodwołane chęci wzniesienia w naszej wiosce, z dobrowolnych ofiar, świątyni na chwałę Bożą, na pamiątkę Wielkiego Jubileuszu, na nasz pożytek i na uczczenie dnia przejazdu Waszej Ekscelencji przez Małkiń, jako przez bramę do swego miasta duszpasterstwa. W onym to dniu powstała w naszych sercach lepsza nadzieja, chęć i radość do celu ku któremu dążemy. I postanowiliśmy uczcić ten drogi dla nas i dzieci naszych – dzień, pamiątką wieczną t.j. pobudowaniem kaplicy pod wezwaniem „Matki Bożej Nieustającej Pomocy”. I pełni zaufania czcigodnego i dobrego serca Waszej Ekscelencji – polecamy nasze chęci w ręce dobrego Ojca i z niezachwianą nadzieją zwracamy się do Ciebie Pasterzu nasz kochany – prosząc abyś raczył dopomóc nam w tej sprawie i był sternikiem naszych zamiarów i dążeń i wejrzał na nas dzieci – w jakim położeniu pozostajemy z powodu 12 wiorstowej [1 wiorsta = 1,066 km] odległości parafialnego kościoła w Broku. Nie zamierzamy budować dużego kościoła, bo możeby za trudnem do wykonania, ale chociażby kaplicę filialną (murowaną) do której dojeżdżałby w czasach przeznaczonych z Parafialnego Kościoła.

Mamy głęboką nadzieję w Waszej Ekscelencji i spodziewamy się, że nasza pokorna prośba zostanie łaskawie wysłuchaną. Na początek tej pracy zechce – Wasza Ekscelencja – udzielić nam Błogosławieństwa.

My niżej podpisani prosimy w imieniu całej wioski.

30 listopada 1901 r.

Pod pismem złożono podpisy, których Aleksander Szablak tu nie podaje, ale zapewne były to podpisy mieszkańców Małkini lub przynajmniej późniejszych członków Komitetu Budowy Kościoła.

Wszystko wskazuje na to, że przez ponad rok nic się w sprawie budowy kościoła nie działo, a w każdym razie chyba biskup nie reagował na prośbę mieszkańców, skoro w marcu 1903 roku mieszkańcy kierują telegram do biskupa Szembeka o treści: „Błagamy osobistego wstawiennictwa Waszej Ekszelencji w sprawie budowy kościoła. Mieszkańcy Małkini”. Telegram podawał Aleksander Szablak.

16/29 lipca 1903 roku przychodzi list (w języku rosyjskim) dziekana ostrowskiego, adresowany do mieszkańców Małkini i Aleksandra Szablaka, powołujący się na pismo „Jego Ekszelencji”, czyli biskupa z 7/20 lipca 1903 roku, w którym dziekan podaje warunki, które powinny być spełnione w związku z budową kościoła, czyli: zobowiązanie podpisane przez mieszkańców Małkini do sfinansowania budowy kościoła oraz przygotowanie planu i projektu budowy.

Nawiązując do pisma dziekana, 22 sierpnia 1903 roku mieszkańcy występują do Naczelnika Powiatu Ostrowskiego z prośbą o zgodę na zorganizowanie zebrania mieszkańców wsi w sprawie budowy kościoła filialnego. Pod pismem podpisy złożyli: Aleksander Szablak, Wincenty Godlewski, Ludwik Korecki, Mateusz Zawistowski, Ludwik Jagiełło, Stanisław Mróz, Jakub Mróz, Paweł Siwek, Ludwik Pawłowski, Piotr Mikołajczyk, Franciszek Biegaj, Józef Mikołajczyk, Raczkowski [brak imienia], Franciszek Rzepkowski, Stanisław Kurkowski, E.A. Gottsdack [?], A. Bruns [?], A. Jagiełło, Jan Siwek, Józef Rybiński, Andrzej Gacioch, Józef Siwek, Franciszek Kruszewski, Szczepan Zyśk, Konstanty Skonieczny, Antoni Załozinski, Jan Przewoźny, Jan Mróz, Karol Goś, Daniel Chromiński, Piotr Zyśk, Mikołaj Cielemecki, Adam Sobieski, Bernard Kruszewski, Andrzej Borowy, Rozalia Siwek, Walerian Załozinski, Jakub Przewoźny, Szymon Skonieczny, Jan Chojnowski, Stanisław Bielski, Witold Łukjański, K. Silow, Stanisław Brzosko, Prądkowski [brak imienia], Jan Kwiatkowski, Józef Kwiatkowski.

Zgodę naczelnika uzyskano i na zebraniu 24 września 1903 roku w obecności sołtysa Małkini Jana Przywoźnego oraz wójta gminy Orło Konstantego Rzempołucha wybrano Komitet Budowy Kościoła w składzie: Aleksander Szablak – przewodniczący, członkowie: Szymon Zyśk – pełniący obowiązki kasjera, Wincenty Godlewski, Józef Ruskowski, Franciszek Zyśk. W dalszych dokumentach jako członek Komitetu wymieniany jest także Stanisław Bielski. Komitet został upoważniony przez zebranych do reprezentowania mieszkańców Małkini Górnej i Dolnej we wszystkich sprawach związanych z budową

kościół. Na zebraniu ustalono również, że mieszkańcy pokryją koszt budowy, który szacowano na ok. 20 tysięcy rubli. Uczestnicy zebrania podpisali się pod ustaleniami. Byli to w kolejności podpisów: Andrzej Borowy, Wojciech Hieronimek, Jan Przybołowski, Konstanty Ferenc, Bernard Kruszewski, Daniel Chromiński, Kazimierz Ruszkowski, Adam Kruszewski, Franciszek Ponichtera, Kacper Ferenc, Antoni Matusik, Aleksander Osiecki, Józef Podleś, Stefan Gacioch, Franciszek Biegaj, Jan Siwek, Franciszek Bednarczyk, Wojciech Mikołajczyk, Roch Socik, Mateusz Zawadzki, Szczepan Dzieża, Konstanty Skonieczny, Józef Rybiński, Kazimierz Wachowski, Kacper Chojnowski, Kazimierz Chojnowski, Franciszek Kordek, Mateusz Zawistowski, Wincenty Godlewski, Jan Ruszkowski, Józef Ruszkowski, Adam Biegaj, Mikołaj Siwek, Szczepan Zyśk, Andrzej Kuziak, Andrzej Załozński, Józef Mikołajczyk, Stanisław Bielski, Wojciech Siwek, Franciszek Zyśk, Jakub Przywoźny, Franciszek Siwek (I), Franciszek Siwek (II), , Andrzej Jagiełło, Paweł Ruszkowski, Jakub Stanisław Mróz, Ludwik Pawłowski, Walenty Sobieski, Józef Brzosko, Jan Zyśk, Andrzej Zyśk, Stanisław Jagiełło, Piotr Wachowski, Franciszek Wachowski, Adam Sobieski, Jan Podleś, Maciej Morawski, Paweł Ferenc, Roch Brzostek, Paweł Wachowski, Józef Kalupa, Piotr Kopacz, Franciszek Biegaj, Ludwik Jagiełło, Ludwik Korecki, Jan Chojnowski, Wołkowski [brak imienia], Antoni [brak nazwiska].

19 stycznia 1904 roku odbyło się zebranie, na którym byli obecni: ks. Aleksander Rzewnicki – dziekan ostrowski, Karol Jankowski – budowniczy (architekt) z Warszawy, Witold Łukjański – Naczelnik Stacji w Małkini Kolei Petersbursko-Warszawskiej, Aleksander Szablak – Prezes Komitetu Budowy Kościoła w Małkini, Józef Ruszkowski, Franciszek Zyśk, Wincenty Godlewski – członkowie Komitetu. W obecności zebranych Józef Ruszkowski ofiarował plac pod budowę kościoła, a Kazimierz Ruszkowski ofiarował 6 morgów na rzecz kościoła dla probostwa. W 1916 roku, gdy kościół od kilku lat funkcjonował wmurowano w nim na ścianie po prawej stronie tablicę następującej treści: **Kazimierzowi i Elżbiecie Ruszkowskim ofiarodawcom osady na rzecz kościoła współparafianie ten kamień kładą. 25-III-909 – 6-IV-1916.** W swoich notatkach A. Szablak zapisał: „Tablica wyobraża: siedzą na progu własnego domu oboje Ruszkowscy”. Zdjęcie wykonał Aleksander Szablak.

20 stycznia 1904 roku Stanisław Bielski (członek KBK) złożył na placu pierwszy duży kamień. Formalnej zgody na budowę władze państwowe jeszcze nie udzieliły. Cały rok 1904

trwały intensywne przygotowania, które wspierał dziekan i jednocześnie proboszcz ostrowski ks. Aleksander Rzewnicki.

15 listopada 1904 roku 76 mieszkańców Małkiny Górnej i Dolnej, ze 102 mających prawo głosu, na zebraniu wiejskim w obecności sołtysa Przywoźnego i wójta Rzempołucha, zobowiązało się zebrać sumę 20 tys. rubli w ciągu 5 lat, licząc od dnia 24 września 1903 roku, tj. od zebrania założycielskiego mieszkańców Małkiny w sprawie budowy kościoła.

Znaleziono architekta z Warszawy, mającego stosowne uprawnienia – Karola Jankowskiego, który przygotował plan i kosztorys kościoła. 25 listopada 1904 roku Jankowski (nazywany budowniczym) pisał do Aleksandra Szablaka, że wysłał mu trzeci egzemplarz projektu kościoła. W innym miejscu Szablak przypomina, że Jankowski wykonał „bezinteresownie” plan, kosztorys i szkic kościoła do zatwierdzenia przez władze państwowe. Jankowski złożył też 8/21 listopada 1904 roku oświadczenie (deklarację) dla władz carskich, w którym powołując się na odpowiednie przepisy, zobowiązuje się do prowadzenia nadzoru nad całością przygotowań i budowy kościoła filialnego w Małkiny Górnej, według sporządzonych przez niego planów budowy. Korespondencja z władzami odbywała się w języku rosyjskim.

Na wysłane do Petersburga dokumenty nie otrzymywano jednak odpowiedzi, dlatego też członkowie Komitetu Budowy Kościoła skierowali prośbę do arcybiskupa Jerzego Szembeka, wówczas już nie biskupa płockiego, ale arcybiskupa Petersburskiego i Metropolity Mohylowskiego, aby użył swoich wpływów w sprawie ponaglenia władz, by te wydały zgodę na budowę. Pismo wręczył biskupowi Szembekowi osobiście Aleksander Szablak, gdy arcybiskup przejeżdżał 31 marca 1905 roku przez Małkinię. W piśmie do arcybiskupa podano, że wszystkie dokumenty zostały wysłane 12 stycznia 1905 roku z kancelarii generał-gubernatora z Łomży. Możliwe, że arcybiskup nie zdążył użyć swych wpływów, bowiem władze państwowe rosyjskie zatwierdziły projekt 23 marca 1905 roku (było to niecały miesiąc od wydania *Ukazu tolerancyjnego*) i 19 kwietnia 1905 roku Naczelnik Powiatu Ostrowskiego Juriew poinformował wójta gminy orłowskiej o wydaniu zezwolenia na budowę kościoła w Małkiny. Odpowiednie pismo członkowie Komitetu Budowy Kościoła odebrali 10 maja 1905 roku w kancelarii gminnej orłowskiej w Broku (gmina Orło miała siedzibę w Broku) z rąk wójta Konstantego Rzempołucha i starszego pisarza Aleksandra Kondradta.

W swoim piśmie naczelnik informował, że zgadza się, aby 1) budowa była prowadzona sposobem gospodarczym pod kierunkiem architekta Jankowskiego, 2) w ciągu 5 lat zgromadzono fundusze do wysokości 21.018 rubli, 63 kopiejki i były do wglądu naczelnika, 3) po zakończeniu budowy był dokonany techniczny i finansowy odbiór.

23 maja 1905 roku, na mocy rozporządzenia konsystorza plockiego, został przysłany do Małkini z Lekowa [?] w dekanacie ciechanowskim pierwszy kapłan ksiądz Józef Gromek, który w porozumieniu z członkami Komitetu Budowy Kościoła oraz mieszkańcami, miał zająć się budową kościoła. Ks. Gromek jednak już po roku poprosił władze kościelne o przeniesienie do innej parafii. Przychylnono się do jego prośby i przeniesiono go jako administratora do Dąbrówki (par. Kadzidło), a w 1911 roku został proboszczem w Słupi (koło Sierpca). 1 stycznia 1906 roku do Małkini został skierowany ks. Leon Gościcki i to on doprowadził do ukończenia budowy w 1909 roku.

W 1905 roku kontynuowano prace budowlane. Najpierw kupiono za 290 rubli od stolarza Józefa Bałdygi z Broku, stary, drewniany budynek, przeznaczony na tymczasową kaplicę, postawiony na placu ofiarowanym przez Ruszkowskich. Pierwsza msza odbyła się 20 czerwca o godzinie 11.30 w oktawę Bożego Ciała. Odprawiał ją ks. Józef Gromek w asyście ks. dziekana i proboszcza ostrowskiego [Piotra] Dmochowskiego, ks. proboszcza z Broku Antoniego Wizińskiego, ks. Będowskiego, wikarego z Broku, ks. Jaworskiego, wikarego z Zuzeli. Aparaty do pierwszej mszy wypożyczył proboszcz Klemens Sawicki z Zaręb. Na fisharmonii (własność ks. Gromka) grał organista z Broku.

Pierwszy dzwon, tzw. sygnaturka, ważący 50 funtów (1 funt = 0,405 kg) został zakupiony za 25 rubli w odlewni Włodkowskiego w Węgrowie. Przywiózł go do Małkini Paweł Ruszkowski (syn Józefa). 29 października 1905 roku Władysław Pawłowski, dzierżawca bufetu na stacji kolejowej w Małkini ufundował dzwon o wadze 13 pudów (1 pud = 16,38 kg) z wygrawerowanym napisem: **Chwała Bogu na wysokości, a pokój ludziom na ziemi. Na pamiątkę wzniesienia pierwszej Kaplicy w Małkini 1905 r. za rządów Kościołem Piusa X, a Dyecezyą Plocką J.E. Biskupa Wnukowskiego [Apolinarego] ofiara Władysława Pawłowskiego.**

Kaplica została powiększona o 12 metrów długości i 6 sążni szerokości ściany murowanej, sfinansowana z dobrowolnych składek. Po wybudowaniu kościoła miała być przeznaczona na plebanię i czytelnię dla ludu. W kaplicy mogło się pomieścić ok. 2000 osób.

Prace ciesielskie przy kaplicy prowadził Mateusz Zawistowski, prace murarskie - Teodor Faliński, prace stolarskie – Walenty Zawrotny. Majstrowie pochodzili z Małkini.

11 listopada 1905 roku z krótką wizytą duszpasterską zatrzymał się w Małkini na ok. 1 godzinę, biskup płocki Apolinary Wnukowski, wracając do Płocka z wizytacji dekanatu ostrowskiego. Towarzyszył mu dziekan ostrowski ks. Aleksander Rzewnicki. W imieniu licznie zebranych mieszkańców biskupa powitał chlebem i solą Aleksander Szablak. Biskup obejrzał tymczasową kaplicę, pobłogosławił zebranych i zachęcał do przyspieszenia budowy kościoła.

W listopadzie 1905 roku mieszkańcy wsi: Małkinia Górna i Dolna [par. Brok], Kańkowo [par. Zaręby], Błędnica, Orło, Daniłowo [par. Jasienica], Zawisty Podleśne, Zawisty Nadbużne, Rostki Wielkie, Rostki Piotrowice [par. Zuzela], Borowe, Przewóz, Klukowo [par. Brok] wystąpili ze zbiorową prośbą do biskupa płockiego o wyłączenie ich wsi z dotychczasowych parafii i przyłączenie do parafii małkińskiej. W trzecie święto Wielkiej Nocy – 17 kwietnia 1906 roku, gospodarze z powyższych wsi złożyli prośbę do gubernatora łomżyńskiego o utworzenie parafii małkińskiej i przyłączenie ich do niej.

18 grudnia 1905 roku ks. Józef Gromek opuścił Małkinię i wyjechał jako administrator kościelny do Dąbrówki w parafii Kadzidło, a na jego miejsce przybył 1 lutego 1906 roku z Ciechanowa ks. Leon Gościcki (1870-1948), który 2 lutego odprawił pierwszą mszę i przejął budowę kościoła. W Małkini pełnił funkcję proboszcza w latach 1906-1919. Intensywnie zajął się budową kościoła, w rezultacie w 1909 roku kościół został wyświęcony, natomiast już w 1907 roku powstała parafia. W 1919 roku ks. Gościcki został przeniesiony do Goworowa, gdzie sprawował funkcję proboszcza do śmierci. Zmarł 20 października 1948 roku w wieku 78 lat.

Następnym krokiem Komitetu Budowy Kościoła było wystąpienie (brak daty, ale stało się to zapewne w styczniu 1906 roku lub w grudniu 1905) do generał-gubernatora warszawskiego z prośbą o wyrażenie zgody na zbieranie środków finansowych (dobrowolnych ofiar) na budowę (suma 21 tys. rubli) na terenie całego Królestwa Polskiego. Członkowie Komitetu uzasadniali prośbę tym, że mają zgodę na budowę, kościół jest konieczny mieszkańcom Małkini, a jednocześnie są oni dosyć biedni. Otrzymali zgodę na zbieranie ofiar w parafii brokowskiej.

Następną prośbę o pomoc finansową skierowano 28 stycznia 1906 roku do Dyrekcji Kolei Petersbursko-Warszawskiej. Komitet Budowy Kościoła prosił, aby w ciągu 5 lat mogli występować o ofiary do pracowników stacji na trasie kolei Warszawa – Petersburg oraz do podróżnych zatrzymujących się na stacji kolejowej w Małkini. Niestety, Dyrekcja Kolei odmówiła, tłumacząc się stanem wojennym w Królestwie Polskim i rozmieszczeniem w wagonach skarbonki Towarzystwa „Jasli” (żłóbek)⁷.

12 maja 1906 roku ks. Leon Gościcki odprawił uroczystą mszę w tymczasowej kaplicy „na uproszenie szczęśliwego rozpoczęcia robót przy budowie kościoła”. Dwa dni później, 14 maja przystąpiono do kopania dołów pod fundamenty. Pracami kierował majster murarski Wincenty Wędrowski oraz podmajster Jan Genei [?]. W pracach brali udział: Józef Pawlicki, Władysław Zaleski, Kacper Stryjecki, Franciszek Sienkiewicz, Józef Sienkiewicz, Jerzy Kurdewanoski [?], Antoni Dwornicki, Bolesław Piertusiński.

11 czerwca 1906 roku ukończono roboty nad fundamentami i cokołem. W czerwcu dziekan ostrowski ks. Roszutowski oraz pomocnik naczelnika ostrowskiego Pietrow przystąpili do formalnego odłączania wsi od swoich poprzednich parafii: od parafii brokowskiej: Małkinię Górną i Dolną, Borowe, Przewóz i Klukowo; od parafii jasionickiej: Daniłówkę, Błędnicę i Orło; od parafii zarębskiej: Kańkowo; od parafii zuzelskiej: Rostki Piotrowice, Rostki Wielkie, Zawisty Nadbużne, Zawisty Podleśne.

24 czerwca 1906 roku położono kamień węgielny, w którym zamurowano w szklanym słoju pismo na pergaminie spisane po łacinie „na wieczną rzeczy pamiątkę” – *Ad Perpetuam Rei Memoriam*, w którym podano następujące informacje: Roku Pańskiego 1906 (MCMVI), dnia 24 czerwca w święto Świętego Jana Chrzciciela, gdy papieżem był Pius X, biskupem płockim Apolinary Wnukowski, imperatorem Wszechrusi i Królestwa Polskiego car Mikołaj II, syn Aleksandra III, położono kamień węgielny w fundament kościoła filialnego w Małkini, dekanatu ostrowskiego, parafii Brok, którego patronem będzie święty Stanisław Kostka. W dalszej części podano nazwiska: ks. Aleksandra Rzewnickiego, kanonika płockiego, wcześniej dziekana ostrowskiego, ks. Leona Gościckiego, proboszcza kościoła w Małkini,

⁷ Od drugiej połowy XIX w. zaczęto organizować żłobki dla dzieci, później także stacje „Kropla Mleka”, aby wspomagać najbardziej potrzebujące rodziny. Żłobki takie powstawały w różnych miastach Królestwa Polskiego, a organizowały je towarzystwa dobroczynności, towarzystwa higieniczne, gminy wyznaniowe oraz osoby prywatne.

głównego architekta Karola Jankowskiego, majstra murarskiego Wincentego [Venceslaus] Wędrowskiego. Do słoja włożono pergamin, kilka monet oraz kilka ówczesnych czasopism.

Kamień węgielny oznaczony wykutymi na nim krzyżami zamurował Teodor Faliński z Małkini. Podczas tej uroczystości zgromadziło się ok. 6 tysięcy osób, prowadził uroczystość ks. Aleksander Rzewnicki, wówczas kanonik i sędzia surogat konsystorza Płockiego, wydelegowany przez biskupa Apolinarego Wnukowskiego. Kazanie okolicznościowe wygłosił proboszcz z Zaręb Kościelnych – ks. Klemens Sawicki.

Od lipca 1906 roku do kwietnia 1907 roku gromadzono materiały: wapno, cegłę, piasek, drewno. W kwietniu założono ogród dla księdza proboszcza. Zasadzono 255 drzewek. W styczniu i lutym 1907 roku mieszkańcy nowo przyłączonych wsi wozili na saniach cegłę – 350 tys. sztuk od Antoniego Brzostka z Ostrowi.

27 lutego 1907 roku odbyło się w zebranie mieszkańców Małkini Górnej pod przewodnictwem sołtysa Jana Przywoźnego, w obecności wójta Konstantego Rzempołucha, na którym podjęto uchwałę w sprawie cmentarza grzebalnego. W zebraniu uczestniczyło 38 mieszkańców spośród 50 mających prawo głosu. Zebrani jednogłośnie podjęli uchwałę następującą: „ponieważ mieszkaniec tejże wsi Józef, syn Piotra, Mikołajczyk, dobrowolnie odstępuje część placu ze swojej osady pod cmentarz, to ogół włościan oddaje jemu Mikołajczykowi na własność i faktyczne posiadanie z dnia dzisiejszego jako wynagrodzenie za poniesiony przez niego ubytek przez oddanie wyżej oznaczonego placu przynależne ogółowi i stanowiące jego własność tak zwane morgi kowalskie, czyli osadę kowalską razem z będącą na tej osadzie kuźnią bez wszelkich praw ograniczenia ze strony ogółu”. Do przeprowadzenia aktu notarialnego w sprawie placu na cmentarz i przekazania osady z kuźnią Mikołajczykowi, upoważniono sołtysa Przywoźnego oraz Stanisława Bielskiego, syna Antoniego. Uchwałę podpisali uczestnicy zebrania: Adam Sobieski, Józef Kalata, Konstanty Skonieczny, Roch Socik, Kazimierz Chojnowski, Roch Ferenc, Paweł Siwek, Andrzej Borowy, Kacper Ferenc, Konstanty Ruciński, Franciszek Zyśk, Jan Zyśk, Stefan Gacioch, Bernard Kruszewski, Piotr Wachowski, Franciszek Wachowski, Jan Kopacz, Marcin Zawadzki, Franciszek Kruszewski, Franciszek Biegaj, Szczepan Dzieża, Stanisław Mróz, Wojciech Siwek, Andrzej Kuziak, Antoni Ponichtera, Franciszek Biegaj, Daniel Chromiński, Walery Żuraski, Jakub Ferenc, Paweł Dobrowolski, Jan Siwek, Szczepan Zyśk, Józef Mikołajczyk, Stanisław Bielski, Józef Socik, Roch Bednarczyk.

Od kwietnia do grudnia 1907 roku wzniesiono mury, zakończone wieżą, wykonano dach na całym kościele. W maju 1907 roku sprowadzono 150 tys. cegły oblicówki z cegielni hrabiego Ronikiera z Ząbek pod Warszawą. Dachówkę polewaną ciemną sprowadzono z fabryki Leona Bojanczyka z Włocławka.

Pierwotnie zamierzano, aby kościół w Małkini był pod wezwaniem Matki Boskiej Nieustającej Pomocy, ale zmieniono je na wezwanie Serca Pana Jezusa (p.w. Najświętszego Serca Jezusowego), a to dlatego, jak podaje Aleksander Szablak, że w 1906 roku powstała sekta, którą tworzyło kilkunastu księży i parę tysięcy tzw. Mankietników (od mankiętów, które mieli księża przy habitach), inaczej zwanych Mariawitami, którzy obrali sobie wezwanie do Matki Boskiej Nieustającej Pomocy za swoje. Sektę tę papież Pius X ekskomunikował i wykluczył z kościoła rzymsko-katolickiego⁸.

Parafia w Małkini została erygowana 15 marca 1907 roku⁹ przez biskupa płockiego Apolinarego Wnukowskiego, mając zgodę władz duchownych i państwowych na prowadzenie akt stanu cywilnego. Kościół został pobłogosławiony przez ks. prałata Aleksandra Rzewnickiego i oddany do użytku parafian 1 sierpnia 1909 roku, natomiast 4 września 1913 roku był konsekrowany przez arcybiskupa płockiego Antoniego Juliana Nowowiejskiego. Został zbudowany siłami mieszkańców Małkini i wsi włączonych do parafii małkińskiej. Do parafii należało 13 wsi i ponad 3000 osób (3191 w 1913 r.)¹⁰.

⁸ Mariawityzm został utworzony przez Marię Franciszkę Kozłowską, która 2 sierpnia 1893 r. w kościele w Płocku miała objawienie, nazwane Dziełem Wielkiego Miłosierdzia. Do ruchu dołączyło kilkunastu księży, w tym ks. Jan Maria Michał Kowalski, który przygotował historię objawienia i dokumenty dla władz kościelnych i państwowych. Utworzono Zgromadzenie Kapłanów Mariawitów. Ruch mariawicki rozwijał się głównie na terenie diecezji warszawskiej, płockiej i lubelskiej. Władze carskie uznały tę sektę, natomiast papież Pius X ekskomunikował ją 30 grudnia 1906 r.

⁹ Według informacji na stronie internetowej parafii w Małkini było to 20 lutego 1907 r.

¹⁰ Krzysztof Ościłowski, dz. cyt.

Zdjęcie kościoła z 1908 roku wykonane przez Aleksandra Szablaka

Bibliografia

Szablak Aleksander, [Dokumentacja budowy kościoła w Małkini 1901-1907], rękopis, 46 s. w posiadaniu p. Elżbiety Fedoruk, córki A. Szablaka

Kumor-Mielnik Joanna, *Budownictwo kościołów parafialnych w diecezji lubelskiej i janowskiej (podlaskiej) w latach 1805-1918*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny” 2014, T. 10, s. 287-306

Ościłowski Krzysztof, *Tajny Szambelan Dworu Papieskiego – ksiądz Leon Gościcki, budowniczy kościoła małkińskiego, pierwszy proboszcz parafii Małkinia*, <https://madzelan.cba.pl>. Toż: „Rocznik Ostrowski” 2022 (8)

Ukaz o tolerancji religijnej z 17/30 kwietnia 1905 roku, cyt. za: Zdzisław Kaliński, [ukaz_o_tolerancji_religijnej_cara_mikolaja_ii_z_17_30_kwietnia_1905_roku_w_zaborze_rosyjskim.pdf](#)